

SKIPULAGSSAGA BREIÐHOLTS- HVERFANNA

Í Listasafni Reykjavíkur í Hafnarhúsinu verður opnuð í dag sýningin „Byggt yfir hugsjónir, Breiðholt frá hugmynd að veruleika“. Sýningarstjóri er Ágústa Kristjánsdóttir og reifar hún hér byggingarsögu hverfisins og skipulagshugmyndir.

SÝNINGIN Byggt yfir hugsjónir er samsett úr skipulagsuppdráttum, ljósmyndum – gömlum og nýjum – blaðgreinum frá þeim tíma er Breiðholts hverfin voru að rísa, líkðum er gerð voru af hverfunum og ýmsum öðrum fróðleik er tengist þessu merkilega efni úr samtímasögu okkar Íslendinga.

Ágústa hóf undirbúning að sýningunni fyrir tveimur árum en áhugi hennar á sögu skipulagsmála í borginni nær lengra aftur því hún skrifaði BA-ritgerð sína í sagnfræði um fjölbýlishús í Reykjavík. Hún ólst sjálf upp í Árbænum og segist alltaf hafa hlýjar taugar til þess hverfis. „Árbær og Neðra-Breiðholt voru fyrstu raunverulegu úthverfi Reykjavíkurborgar sem skipulögð voru eftir hugmyndafræði aðalskipulagsins. Hverfi af þessari gerð eru stundum kölluð svefnhverfi því íbúarnir sækja atvinnu annað. Hverfin eru tengd við borgarkjarnann með hraðbrautum og á milli þeirra liggja græn, opin svæði,“ segir Ágústa.

Þrjú sjálfstæð hverfi

„Þó að stundum sé talað um Breiðholtið sem eina heild verður að líta til þess þegar rætt er um skipulag hverfisins að hér er í raun um þrjú sjálfstæð hverfi að ræða. Breiðholt I – Neðra-Breiðholt, Breiðholt II – Seljahverfið – og Breiðholt III – Efra-Breiðholt,“ segir Ágústa. „Breiðholtshverfin þrjú eru fyrir margra hluta sakir merkileg hverfi. Þau voru árið 1999 fjölmennasta hverfi Reykjavíkurborgar með 22.030 íbúa sem bjuggu þar í 7.611 íbúðum. Þar af eru 1.957 einbýlishús og eru þau hvergi fleiri í einu hverfi, næstflest í Grafarvogi 1.747. Íbúðir í fjölbýli eru líka flestar í Breiðholti, 5.317, á meðan þær eru 3.084 í Vesturbæ þar sem þær eru næstflestar. 18% af íbúðarhúsnæði í borginni var í Breiðholti árið 1999.“

Breiðholtið er í hugum margra nátegt miklum framkvæmdum á vegum hins opinbera til lausnar á húsnæðisvanda láglaunafólks í Reykjavík á 7. og 8. áratugnum. 1965 var sett á fót svokölluð framkvæmdanefnd byggingaráætlunar sem hafði það hlutverk að byggja húsnæði sem selja átti láglaunafólki á góðu verði með hagstæðum lánnum. Þessar íbúðir eru allar staðsettar í Breiðholti. Í Breiðholti eru 1.786 íbúðir sem reistar voru með opinberum stuðningi eða 23,4% af heildarfjölda íbúða í hverfinu en þar sem um var að ræða stærsta átak ríkisvaldsins og Reykjavíkurborgar í húsnæðismálum fram að því fengu þær mun meiri athygli en það húsnæði sem reist var á almennum markaði. Þó að flestir væru sammála því að húsnæðisvandi láglaunafólks væri verkefni sem hið opinbera ætti að leysa þá spunnust samt miklar deilur á síðum dagblaða og jafnvel inni á Alþingi um hús þar.“

Breiðholt I, Neðra-Breiðholt

„Breiðholt I er skipulagt þannig að þær þrjár mismunandi húsgæðir sem í hverfinu eru eru aðgreindar með safnbrautum. Raðhús á móti vestri, einbýlishús á móti norðri og fjölbýlishús uppi á hásléttunni. Var þetta skipulagt með það í huga að sem allra flestir gætu notið útsýnis úr íbúðum sínum. Miðað var við að frá efri hæð raðhúsanna væri ávallt útsýni yfir næsta hús fyrir neðan og út yfir Fossvogsdal og Kópavog. Raðhúsabyggðin er allþétt og húsin keimlík enda skipulagsskilmálar strangir. Einbýlishúsin standa við botnlangagötur á nokkuð stórum lóðum. Einbýlishúsa-hverfið er ekki tengt með umferðargötum við byggðina uppi á holtinu, sem gerir það nokkuð einangrað og enginn gegnumakstur er um hverfið.“

Skipulag fjölbýlishúsa-hverfisins í Breiðholti I var algjört nýmæli á Íslandi, þar sem hver blokk myndar U utan um garð sem snýr að

Efri mynd: „Langavitleysa“ í byggingu. Neðri mynd: Fjölbýlishús í Fellahverfi.

opnu svæði sem allar blokkirnar 22 deila. Þar er að finna leiksvæði, skóla, dagheimili og verslun, bílaumferð á aðeins aðgang úr vestri og þá að bílastæðum við þjónustustofnanir. Aðkoma að bílastæðum fyrir íbúa blokkanna er um stuttar götur á jaðri fjölbýlishúsabyggðarinnar. Þetta var nýbreytni sem átti að auka öryggi gangandi vegfarenda.“

Breiðholt III, Efra-Breiðholt

„Þetta hverfi var utan þess svæðis sem áætlað var að byggja á samkvæmt tillögum í aðalskipulagi og höfðu áætlanir miðað að því að í fjarlægri framtíð risi þar um 5.000 manna byggð. Framkvæmdanefnd byggingaráætlunar sóttist eftir byggingarlandi undir næstu áfanga og fór fram á að fá að skipuleggja svæðið sjálf, ákveðið var að afhenda henni svæðið uppi á Breiðholtshvarfinu, umhverfis Sauðhólmýrina. Starfsmenn nefndarinnar, arkitektarnir Geirharður Þorsteinsson og Hróbjartur Hróbjartsson, voru fengirn til verksins og lagði nefndin áherslu á að hægt væri að koma við stórvirkum vinnuvélum og fjöldafraleiðslu við byggingu húsanna.“

Peir Geirharður og Hróbjartur lögðu til mun þéttari byggð en gert var ráð fyrir í aðalskipulagi, með allt að 12.000 íbúum. Til að ná þessum þéttleika var lagt til að stór hluti íbúða í hverfinu væri í fjölbýli, niðurstaðan varð að 82% íbúða eru í fjölbýlishúsum. Þéttleikinn átti að auka á áttahagatilfinningu sem var eitt af því sem skipulagshöfundarnir lögðu áherslu á að ná fram.“

Reynslan í Breiðholti I hafði kennt framkvæmdanefndinni að dýrt var að byggja U laga hús og frábað hún því strax í upphafi allar slíkar æfingar. Það hafði einnig komið í ljós að einn dýrasti þátturinn í hverju húsi voru gaffarnir og því var lögð áhersla á að hafa sem fæsta gaffla í hverfinu. Varð það niðurstaða arkitekta og skipulagshöfunda að hanna langar blokkir sem væru algjörlega án uppbrota. Móðernistar höfðu lengi hrifist fyrir hinni löngu óbrotnu línu og nú fékkst tækifæri til að byggja hús sem náði samfellt í 300 metra frá austri til vesturs og stendur við hvorki meira né minna en þrjár götur og telur 20 stíganganga. Hlaut blokkin langa gælunafnið „Langavitleysa“. Að sögn Geirharðs var einn kosturinn við að hafa húsið svona langt og án undirgangna að það stýri umferð gangandi vegfarenda út úr hverfinu, sérstaklega vonuðu skipuleggjendurnir að húsið beindi umferð gangandi skólabarna að ákveðinni gangbraut. Löng hús má finna víðar en í Breiðholti og hafa þau sjaldan þótt koma vel út. Þau þykja skera hverfi í sundur og virka líkt og gjár í landslagi, verða hindrun gangandi vegfarendum og loka á útsýni.“

Breiðholt II, Seljahverfi

„Þegar ákveðið var að hefja byggingu Breiðholts II, Seljahverfis, höfðu forsendur fyrir byggð á svæðinu breyst, því áður var gert ráð fyrir að þar risu eingöngu einbýlis- og raðhús en vegna krafna frá litlum byggingarverktökum var ákveðið að reisa þar hverfi lágra og litilla fjölbýlishúsa sem minni fyrirtæki réðu við

að reisa, ólíkt stórbyggingunum í Efra-Breiðholti. Var fjölbýlishúsabyggðinni valinn staður efst á Fálkhól sem áður hafði verið talinn óbyggilegur sökum hæðar yfir sjávarmáli.“

Aðalskipuleggjendur Seljahverfisins voru arkitektarnir Guðrún Jónsdóttir og Knútur Jeppesen. Þau skipulögðu blandað hverfi fjölbýlis- og raðhúsa sem féll vel að landslaginu og húsin vörpuðu sem minnstum skugga. Þau skipuðu húsunum í þyrpingar sem hver um sig myndaði skjól gott útirými þar sem kröfum um aðgang að garði fyrir hverja og eina íbúð var mætt að einhverju leyti. Sérkenni húsanna samkvæmt skipulaginu átti að vera bratt, einhalla þak. Þetta sögðu þau geta boðið margvíslega möguleika á nýtingu. Þar sem áherslan var á að hafa íbúðir af mismunandi stærðum í hverjum stigagangi héldu þau að byggingarverktakar kæmu til með að sjá þetta sem tækifæri. En svo var ekki, eftir að skipulagið hafði hlotið formlegt samþykki og hefjast átti handa við lóðaúthlutun kom í ljós að byggingarverktakar settu sig upp á móti skilmálunum og töldu sig ekki geta byggt hús samkvæmt þeim. Borgaryfirvöld ákváðu að taka tillit til þessa og gáfu verktökunum leyfi til að hafa húsin öðruvísi en ráð var fyrir gert. Þau hafa þó öll einhalla þök en yfirleitt ekki eins brött og ætlunin var. Hæð húsanna varð einnig meiri en ráð var fyrir gert í skipulaginu og sú hugsun að húsin mynduðu líkt og hettu á Fálkhólnum fór út um þúfur.“

Eitt sinn þegar Guðrún var beðin að skýra skipulagið á Fálkhólnum líkti hún því við rós og hefur það fest við hverfið, sumir héldu jafnvel að eina hugmyndin á bak við röðun húsanna hefði verið að það líti út eins og rós úr lofti.“

Í upphafi skipulagsins var ákveðið að miðhverfi þess skyldi vera í dalverpinu sem skiptir því í tvo hluta og litu höfundarnir til Þingholtsanna hvað varðaði fyrirmyndir um þéttleika og umferðarkerfi.“

Nokkrar athyglisverðar tilraunir voru gerðar af hálfu skipulagshöfunda til að fá tilvonandi íbúa til að taka þátt í mótun skipulagsins. Við Kögursel, Kambasel, Hálsasel og Heiðarsel er að finna svo kallaða tilraunareiti. Þar er einbýlishúsum komið fyrir í þéttum þyrpingum, með sameiginlegu leiksvæði á milli húsa auk þess sem hvert hús á sína einkalóð. Íbúarnir fengu að vera með í ráðum, ekki verður annað sagt en vel hafi tekist til og þó að húsin standi þétt eru þetta vinalegar götur sem leiða hugann til gömlu hverfanna í miðborginni.“

Mörgum sem fara um Seljahverfi finnst sem það hljóti að vera skipulagt af mörgum mismunandi höfundum sem hafi ólíka sýn á umhverfið en staðreyndin er sú að allt hverfið er skipulagt af sömu arkitektum sem reyndu að ná fram fjölbreytni og skapa aðstæður fyrir margar gerðir af íbúðarhúsnæði. Í hverfinu má finna allt frá þínulitlum fjölbýlishúsaíbúðum upp í einhver stærstu einbýlishús í Reykjavík. Hugsunin á bak við þessa fjölbreytni var að allir ættu að geta fundið eitthvað við sitt hæfi svo fjölskyldur þyrftu ekki að flytja úr hverfinu þótt þær stækkuðu. Nú er þar jafnvel að finna íbúðir ætlaðar eldri borgurum og elli- og hjúkrunarheimilið Seljahlíð.“

CARNEGIE ART AWARD 2001

LISTASAFN KÓPAVOGS
GERÐARSAFN, HAMRABORG 4, KÓPAVOGI

9. FEBRÚAR–3. MARS 2002

OPNUNARTÍMAR:
ÞRIÐJUDAGUR–SUNNUDAGUR KL. 11–17

LEIÐSÖGN:
GUÐBJÖRG KRISTJÁNSDÓTTIR, FORSTÖÐUMAÐUR
FIMMTUDAGUR, LAUGARDAGUR
OG SUNNUDAGUR KL. 15

AÐGANGUR ÓKEYPIS

www.carnegieartaward.com